

Θ Ο Υ Κ Υ Δ Ι Δ Η Σ
Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΤΑΚΗ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ.	7
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΘΑΝΟΥ Μ. ΒΕΡΕΜΗ.	9
BIBLION Α΄	11
BIBLION Β΄	91
BIBLION Γ΄	155
BIBLION Δ΄	219
BIBLION Ε΄	295
BIBLION ΣΤ΄	351
BIBLION Ζ΄	415
BIBLION Η΄	471

Κι όμως οι πολιτικοί ηγέτες διάβαζαν κάποτε Θουκυδίδη

«...εφόσον η ανθρωπίνη φύσις μένει η ίδια...» (Βιβλίο Γ', 82). Ο Θουκυδίδης αναφέρεται στον εμφύλιο σπαραγμό στην Κέρκυρα, όμως το απόφθεγμα είναι κεντρικό για όσους, ακόμα και σήμερα, προσπαθούν να συλλάβουν τη σκέψη του. Οι υλικές συνθήκες αλλάζουν, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις επίσης, ο κόσμος του 21ου αιώνα δεν είναι ίδιος με τον κόσμο του 5ου αιώνα π. Χ. –όπως και ο κόσμος των μυκηναϊκών ανακτόρων δεν ήταν ίδιος με την Αθήνα της εποχής του Θουκυδίδα– όμως η «ανθρωπίνη φύσις» δεν αλλάζει. Κι αυτό είναι που δίνει στον ιστορικό την πεποίθηση ότι η συγγραφή του θα είναι «κτῆμα ες αεί» και οι παρατηρήσεις που έκανε για τον κόσμο του μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αναλυτικά εργαλεία της συμπεριφοράς και για τους μεταγενέστερους. Σε πείσμα του Διαφωτισμού που πίστευε ότι η παιδεία ήταν ικανή να μεταμορφώσει, άρα να βελτιώσει την «ανθρωπίνη φύσι», οι καιροί μας μας υπενθυμίζουν καθημερινά ότι ο Θουκυδίδης είχε δίκιο.

Δύσκολα θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει το ίδιο και για την φύσι των πολιτικών και της πολιτικής. Η απόσταση που χωρίζει τον σημερινό πολιτικό κόσμο από τον Ελευθέριο Βενιζέλο είναι μεγαλύτερη από την απόσταση που χώριζε τον Βενιζέλο από τον Περικλή. Δεν είναι μόνο οι περιστάσεις που κάνουν τη διαφορά. Στην οικουμένη της παγκοσμιοποίησης το τοπίο είναι εντελώς διαφορετικό από αυτό στο οποίο πρωταγωνίστησαν φυσιολογικές όπως ο Ελευθέριος Βενιζέλος· η θέση της Ελλάδας στον χάρτη επίσης. Όμως εκείνο που έχει αλλάξει ριζικά είναι η ποιότητα του πολιτικού προσωπικού. Η αδυναμία της Ευρώπης να οραματιστεί το μέλλον της, όπως το οραματιζόταν στο παρελθόν, δεν οφείλεται μόνον στη μετατόπιση των κέντρων αποφάσεων και των συγκρούσεων. Οφείλεται και στην αδυναμία του πολιτικού της προσωπικού να της δώσει την απαραίτητη πνοή. Οι σημερινές πολιτικές ηγεσίες είναι σαν να έχουν αποδεχθεί την αδυναμία τους και να έχουν αφεθεί στην αδιαφορία και την παραδοχή ότι το μόνο που τους μένει για να διατηρήσουν τα προνόμιά τους είναι η στασιμότητα ενός συστήματος που κινδυνεύει από την εντροπία του. Την αδυναμία και την ανικανότητα της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας τη διαπίστωσαν οι Έλληνες στο πετσί τους στα χρόνια της κατάρρευσης. Από την αμηχανία στην κυνική εκμετάλλευση της κοινωνικής διάλυσης, οι ελληνικές ελίτ αποδείχθηκαν κατώτερες των περιστάσεων.

Ας πω το κοινότοπον: Είναι θέμα παιδείας. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ανήκει στη γενιά εκείνη των πολιτικών που θεωρούσαν την κλασική παιδεία ως απαραίτητη για την κατανόηση του κόσμου τους. Όπως γράφει ο άγγλος ελληνιστής Ρόμπερτ Νοξ ως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο τα κλασικά γράμματα ήταν το δια-

βατήριο για τη σταδιοδρομία στη βρετανική διοίκηση. Αν δεν κάνω λάθος, ο ίδιος θυμίζει ότι στα λεωφορεία του Λονδίνου υπήρχαν πανό με φράσεις από τον Θουκυδίδη για να εμψυχώνουν τους στρατιώτες που έφευγαν για τα χαρακώματα του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Ο Βενιζέλος ήξερε τους κλασικούς του. Διάβαζε λογοτεχνία και μπορούσε να απαγγέλλει Σοφοκλή από στήθους. Για σκεφθείτε ότι στη δεκαετία του ενενήντα το γεγονός ότι οι Έλληνες βουλευτές είχαν διαβάσει τουλάχιστον ένα βιβλίο τον χρόνο θεωρούνταν τόσο αξιοσημείωτο ώστε να οργανώνεται κάθε χρόνο έκθεση στη Στοά του Βιβλίου με το ένα βιβλίο που διάβασαν. Θα μου πείτε καλύτερα ένα από το κανένα που διαβάζουν οι σημερινοί. Αν μάλιστα τους ρωτούσες, θα σου απαντούσαν πως τους αρέσει το διάβασμα αλλά δεν έχουν χρόνο· ενώ ο Βενιζέλος δεν ήξερε πώς να περάσει την ώρα του και μετέφραζε Θουκυδίδη.

Θα μου πείτε η μελέτη των κλασικών γραμμάτων τον εμπόδισε να κάνει πολιτικά λάθη; Όχι βέβαια. Τα κλασικά γράμματα δεν είναι πανάκεια. Δεν θεραπεύουν πάσα νόσον και πάσα μαλακίαν «εφόσον η ανθρωπίνη φύσις μένει η ίδια». Απλώς οξύνουν την κρίση σου για τα ανθρώπινα –και η πολιτική είναι η τέχνη των ανθρωπίνων– και σε βοηθούν να διακρίνεις τα όρια ανάμεσα στην αδυναμία σου και τη δύναμή σου. Κοινώς να βρεις το μέτρο της ύπαρξής σου.

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, την απόπειρα δολοφονίας του και την ήττα του στις εκλογές, αυτοεξόριστος στο Παρίσι, αποφάσισε να ασχοληθεί με τη μετάφραση του Θουκυδίδη. Δεν ξέρω αν είναι αστικός μύθος, πάντως λέγεται ότι και ο Κ. Καραμανλής όταν αυτοεξορίστηκε στο Παρίσι, εκτός των άλλων, διάβασε τον Θουκυδίδη. Ο Βενιζέλος τον μετέφρασε. Η μετάφρασή του έγινε χωρίς το σύμπλεγμα του ειδικού φιλόλογου ο οποίος, από τον φόβο μην του διαφύγει κάποιος ρηματικός τύπος του πρωτοτύπου, αδιαφορεί για το αν θα στριμώξει τον αναγνώστη σε κάποια άκομψη διατύπωση που θα διακόψει τη ροή της σκέψης του, άρα για το δικαίωμα στην απόλαυση που σου προσφέρει ένας από τους μεγαλύτερους συγγραφείς του πολιτισμού μας.

Απέδωσε τα ελληνικά του Θουκυδίδη στα δικά του ελληνικά. Στη γλώσσα που μιλούσε και με την οποία σκεφτόταν. Σήμερα αυτήν τη γλώσσα εμείς την αποκαλούμε «απλή καθαρεύουσα». Ο Θουκυδίδης του Βενιζέλου είναι η απόδειξη, μία από τις αποδείξεις, που αναιρούν τα επιχειρήματα του γλωσσικού μανιχαϊσμού μας. Αυτός καταδίκασε την καθαρεύουσα ως γλώσσα τεχνητή. Η εκπαίδευσή μας την έχει εξορίσει παραγνωρίζοντας ότι σημαντικά έργα της λογοτεχνίας μας, άρα ένα σημαντικό κεφάλαιο του δικού μας πολιτισμού, έχουν γραφτεί στην καθαρεύουσα. Κι όταν μια γλώσσα μπορεί να δημιουργήσει λογοτεχνία, μόνο τεχνητή δεν είναι. Η απόδοση του Θουκυδίδη από τον Ελευθέριο Βενιζέλο είναι ένα από τα λογοτεχνικά μνημεία της σύγχρονης Ελλάδας.

ΤΑΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

συγγραφέας

Κτήμα ες αεί

Τα μεγάλα έργα μάς φέρνουν αντιμέτωπους με δύο βασικά αλλά αταίριαστα στοιχεία της δυτικής μας παράδοσης: τη λογική και την πίστη. Μολονότι η σύνθεση των δύο αποδείχθηκε αδύνατη, η συγκατοίκηση προκαλεί πάντοτε μια ένταση που εγγυάται τη ζωντάνια του πολιτισμού μας.

Η πολιτική ιστορία του Θουκυδίδη είναι σίγουρα ελληνική εφεύρεση. Πρόκειται για την αναζήτηση της ισχύος στις σχέσεις των κοινωνιών, αλλά ειδικότερα στην πόλη-κράτος, μια ιδεώδη κοιτίδα για την ανάπτυξη του πολιτισμού. Η αφοσίωση στο πνεύμα της πόλης προϋποθέτει μια πίστη του πολίτη, πίστη σχετική με τη χριστιανική πίστη, στην αθανασία της ψυχής. Χωρίς την αφοσίωση αυτή, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης δεν θα μπορούσαν να αφιερώσουν κάποια από τα σημαντικότερα έργα τους στο καλό της πολιτείας.

Ο Θουκυδίδης καταγράφει και ερμηνεύει την καίρια καμπή στην ιστορία της Αθήνας. Η μελέτη της λειτουργίας της αθηναϊκής πολιτείας τού επιτρέπει να δημιουργήσει κανόνες διακυβέρνησης, που θεωρεί «κτήμα ες αεί». Η ταύτιση των πολιτών με την πόλη-κράτος καλλιεργεί μια κοινοτική συνείδηση που περιφρονεί τον ατομικισμό, ο οποίος για τους αρχαίους Αθηναίους ήταν η ταυτότητα του βαρβάρου.

Ο Θουκυδίδης, όπως όλοι οι συγκαιρινοί του, έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον για τη Σπάρτη, τον αντίποδα της Αθήνας. Θαύμαζε την πειθαρχία των πολιτών της, τη μαχητικότητά τους, καθώς και τον λιτό τους βίο. Ως συντηρητικός έβλεπε στους Σπαρτιάτες τις αρετές που απουσίαζαν στην Αθήνα. Ο τελικός τους θρίαμβος δεν θα τον ξάφνιαζε, αν ζούσε για να δει το τέλος του, κατά τον ίδιο, μεγαλύτερου από όλους τους πολέμους, του Πελοποννησιακού. Ο πόλεμος, για τον Θουκυδίδη, εκπροσωπεί την κίνηση στην ιστορία σε αντίθεση με την ειρήνη, που σημαίνει τη στάση. Η στάση δημιουργεί έργα πολιτισμού, τα οποία καταστρέφει ο πόλεμος. Αν αναζητήσουμε στον Θουκυδίδη την έννοια αυτή, θα καταλήξουμε σ' εκείνο το υπέροχο «φιλοκαλούμεν μετ' ευτελείας» στον Επιτάφιο του Περικλέους.

Για τον μελαγχολικό εξόριστο και τον απολογητή της ανθρώπινης αδυναμίας, όλες οι μεγάλες κατακτήσεις της κοινωνίας των ανθρώπων θα παρέλθουν και θα ξεχαστούν. Μόνο η ιστορία, ως «κτήμα ες αεί», θα μείνει για να τις θυμίζει. Όμως μέσα από τα περαστικά γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου θα προέλθουν χαρακτηριστικά του πολιτικού βίου που θα ισχύουν για πάντα. Ως πολιτικός ιστορικός δεν επιχειρεί να εμβαθύνει στα κοινωνικά και οικονομικά φαινόμενα της εποχής του. Ίσως πίστευε ότι οι κοινωνίες διανύουν την κυκλική τους κίνηση και επαναλαμβάνονται. Οι άνθρωποι χαρακτηρές είναι μοναδικοί

και σημαδεύουν μια ολόκληρη εποχή. Οι προσωπικότητες που παρελαύνουν στο έργο του, ο Περικλής, ο Θεμιστοκλής, ο Νικίας, ο Κλέων και ο Αλκιβιάδης, αποκτούν οντότητα από τις περιγραφές του. Μοναδικοί είναι και οι πολιτικοί που χαρακτηρίζονται από μετριοπάθεια – τη μεγαλύτερη κατάρκτηση του πολιτικού.

Ως αριστοκράτης από ιδιοσυγκρασία, ο Θουκυδίδης πίστευε στους άριστους πολιτικούς, όπως υπήρξε ο Περικλής. Αντίθετα, δεν εμπιστευόταν την πολυπληθή εκκλησία του δήμου, που ασκούσε περιορισμούς στο έργο των πολιτικών.

Από τις μεγάλες επιτυχίες του έργου του ήταν η διάκριση ανάμεσα στις σημαντικές αιτίες και τις συγκυριακές αφορμές ενός πολέμου. Η πραγματική αιτία του Πελοποννησιακού πολέμου υπήρξε η αυξανόμενη ισχύς της Αθήνας, την οποία η Σπάρτη εκλάμβανε ως απειλή για τη δική της ασφάλεια.

Πόσο διαφορετικός υπήρξε ο Θουκυδίδης από τους κατοπινούς ευρωπαϊούς ιστορικούς; Η ιστορία του ασχολείται μόνο με τα τρέχοντα γεγονότα και όχι με τα περασμένα. Εξαιρέσεις αποτελούν προσωπικότητες όπως ο Θεμιστοκλής, που έθεσε τα θεμέλια της αθηναϊκής αυτοκρατορίας. Το ότι ο Θουκυδίδης άσκησε μεγάλη επιρροή στον Thomas Hobbes, τον απαισιόδοξο απολογητή της απολυταρχίας του 17ου αιώνα, είναι γεγονός ευεξήγητο. Ο αρχαίος ιστορικός έγινε πηγή έμπνευσης για τον Hobbes, γιατί έθεσε την αναζήτηση της ισχύος στο επίκεντρο του έργου του. Και οι δυο διατηρούν ελάχιστες ελπίδες ότι οι άνθρωποι μπορούν να αλλάξουν την πολιτική συμπεριφορά τους και συνεπώς το πεπρωμένο της ανθρωπότητας. Το βάρος της σωτηρίας πέφτει στους ικανούς ηγέτες.

Ο μεγάλος γερμανός πολιτικός φιλόσοφος Leo Strauss έδωσε τη δικιά του ερμηνεία για τον αθηναίο ιστορικό: «Η διαφορά του Θουκυδίδα από τον Πλάτωνα είναι ότι ο πρώτος υπήρξε στη φιλοσοφία του Προσωκρατικός. Το έργο του είναι δυνατό να γίνει αντιληπτό μέσα από τη σκέψη του Ηράκλειτου. Οι φυσιοκράτες αναζητούσαν την ερμηνεία του *όλου*, που δεν ήταν η γνώση του *μέρους*. Οι Προσωκρατικοί χρειάζονταν κάτι σαν την ιστορία του Θουκυδίδα για να κατανοήσουν την αναζήτηση της αλήθειας που αφορούσε όλα τα ανθρώπινα».

ΘΑΝΟΣ Μ. ΒΕΡΕΜΗΣ

*Ομότιμος Καθηγητής Πολιτικής Ιστορίας
του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών*

BIBLION A'

- 1| Θουκυδίδης, ο Αθηναίος, έγραψε την ιστορίαν του πολέμου μεταξύ των Πελοποννησίων και των Αθηναίων. Την συγγραφήν αυτού ήρχισεν ευθύς εξ αρχής της εκρήξεώς του, διότι προείδεν ότι θ' απέβαινε μεγάλος και περισσότερον αξιομνημόνευτος από κάθε προηγούμενον πόλεμον, και εσυμπέρανε τούτο από το γεγονός ότι αμφοτέρα τα Κράτη κατήρχοντο εις αυτόν, ενώ ευρίσκοντο εις την ακμήν της παντός είδους στρατιωτικής δυνάμεώς των, και ότι έβλεπε τους λοιπούς Έλληνας είτε τασσομένους αμέσως, είτε διανοουμένους τουλάχιστον να ταχθούν προς το έν ή το άλλο μέρος. Η κίνησις αύτη ετάραξε τώντι βαθύτατα την Ελλάδα και μέρος από τους βαρβάρους και σχεδόν τον κόσμον όλον. Τα προγενέστερα γεγονότα και τα έτι παλαιότερα δεν δύνανται να εξακριβωθούν σαφώς, ένεκα της παρόδου πολλού χρόνου. Αλλά από τεκμήρια, τα οποία, ωθών την έρευνάν μου μέχρι του απωτάτου παρελθόντος, κρίνω αξιόπιστα, άγομαι να πιστεύσω ότι δεν υπήρξαν μεγάλα, ούτε υπό πολεμικήν, ούτε υπό άλλην έποψιν.
- 2| Διότι είναι προφανές ότι η χώρα που καλείται σήμεραν Ελλάς δεν ήτο μόνιμως κατοικημένη εξ αρχής, αλλ' εγίνοντο εις το παρελθόν συχνάί μεταναστεύσεις και οι κάτοικοι χωρίς πολλές δυσκολίας εγκατέλειπαν τας εστίας των, εξαναγκαζόμενοι εις τούτο από νέους πολυαριθμότερους εκάστοτε εποίκους. Καθόσον ούτε το εμπόριον, όπως σήμεραν διεξάγεται, υπήρχε τότε, ούτε ασφαλής διά ξηράς ή διά θαλάσσης συγκοινωνία, και καθέννας εξεμεταλλεύετο το έδαφος, το οποίον είχε υπό την κατοχήν του, τόσον μόνον όσον ήρκει διά την συντήρησίν του. Ούτε πλούτον εσώρευαν, ούτε την γην εφύτευαν, τόσον μάλλον καθόσον αι εγκαταστάσεις των δεν ήσαν ωχυρωμένοι και ως εκ τούτου εφοβούντο μήπως από στιγμής εις στιγμήν άλλοι επιδρομείς επέλθουν και τους αφαιρέσουν κάθε τι που έχουν. Επειδή, εξ άλλου, επίστευαν ότι οπουδήποτε ήμπορούν να εξασφαλίσουν την αναγκαίαν καθημερινήν τροφήν, εμετανάστευαν όχι απροθύμως και δι' αυτό δεν ήσαν ισχυροί ούτε κατά το μέγεθος των πόλεων, ούτε κατά την πολεμικήν γενικώς παρασκευήν. Αλλά τα ευφορώτερα προ πάντων διαμερίσματα υπέκειντο εις διηνεχείς μεταβολάς των κατοίκων – όπως, λόγου χάριν, αι επαρχίαι, αι οποίαι σήμερα ονομάζονται Θεσσαλία και Βοιωτία, και το μεγαλύτερον μέρος της Πελοποννήσου, εκτός της Αρκαδίας, και από την άλλην Ελλάδα τα καλλίτερα μέρη. Διότι η ευφορία της γης έφερεν αύξησιν της δυνάμεως ωρισμένων προσώπων, η οποία επροκάλει εμφυλίους σπαραγμούς, από τους

οποίους τα διαμερίσματα αυτά εφθείροντο τόσον μάλλον, καθόσον ήσαν περισσότερον εκτεθειμένα εις εξωτερικάς επιδρομάς. Η Αττική, εν πάση περιπτώσει, λόγω του ότι το έδαφός της είναι ισχνόν και πτωχόν, υπήρξεν ανέκαθεν απηλλαγμένη από στάσεις και διά τον λόγον αυτόν διετήρησε πάντοτε τους ιδίους κατοίκους. Και έχομεν εδώ απόδειξιν του ισχυρισμού μου ότι λόγω της μεταναστεύσεως, τα άλλα μέρη της Ελλάδος δεν ηυξήθησαν εις πληθυσμόν όπως η Αττική. Διότι οι δυνατώτεροι από εκείνους, όσοι ένεκα εξωτερικών πολέμων ή εσωτερικών στάσεων εξεδιώκοντο από την άλλην Ελλάδα, κατέφευγαν εις τας Αθήνας ως εις τόπον ασφαλή, και, πολιτογραφούμενοι, κατέστησαν την πόλιν, ευθύς από τους παλαιοτάτους χρόνους, ακόμη πλέον πολυάνθρωπον, εις τρόπον ώστε επειδή η Αττική απέβη ανεπαρκής διά τον πληθυσμόν της πόλεως, οι Αθηναίοι απέστειλαν αποικίας εις την Ιωνίαν.

3 | Την αδυναμίαν, άλλωστε, των παλαιών καιρών μού φαίνεται ότι αποδεικνύει και το γεγονός προ πάντων ότι πριν από τα Τρωικά τίποτε δεν επεχείρησεν από κοινού η Ελλάς. Νομίζω μάλιστα ότι το όνομα αυτό ούτε είχε δοθή ακόμη εις όλην την χώραν, ούτε καν υπήρχε προ του Έλληρος, υιού του Δευκαλίωνος, αλλά τα διάφορα φύλα, και εις μεγαλύτεραν έκτασιν το Πελασγικόν, έδιδαν το όνομά των εις τα υπ' αυτών κατοικούμενα διαμερίσματα. Αλλ' από την εποχήν που ο Έλλην και οι υιοί του απέβησαν ισχυροί εις την Φθιώτιδα, και την βοήθειάν των επεκαλούντο οι κάτοικοι των άλλων πόλεων, τα διάφορα φύλα, συνεπεία της επικοινωνίας αυτής, ωνομάζοντο ήδη επί μάλλον και μάλλον Έλληνες, μολονότι πολύς επέρασε καιρός πριν το όνομα τούτο ημπορέση να επικρατήση γενικώς. Την καλλιτέραν απόδειξιν παρέχει ο Όμηρος. Διότι, μολονότι έζησε πολύ ύστερον και από τα Τρωικά, πουθενά δεν ωνόμασε με το όνομα αυτό όλους, ούτε άλλους εκτός εκείνων που ηκολούθησαν τον Αχιλλέα από την Φθιώτιδα, οι οποίοι ήσαν και οι πρώτοι Έλληνες, αλλ' αποκαλεί αυτούς εις τα ποιήματά του γενικώς Δαναούς και Αργείους και Αχαιούς. Ούτε βαρβάρους, άλλωστε, μνημονεύει διά τον λόγον, ως νομίζω, ότι ούτε οι Έλληνες είχαν ακόμη διακριθή διά κοινού αντιθέτου ονόματος. Οπωσδήποτε τα διάφορα ελληνικά φύλα, επί των οποίων το όνομα των Ελλήνων, λόγω κοινότητος της γλώσσης, εξηπλώνετο διαδοχικώς από μίαν περιφέρειαν εις άλλην, έως ότου επεξετάθη ακολούθως επί του συνόλου των, δεν έκαμαν καμμίαν κοινήν επιχειρήσιν πριν από τα Τρωικά, ένεκα αδυναμίας και ελλείψεως αμοιβαίας επικοινωνίας. Άλλωστε, και την εκστρατείαν ακόμη κατά της Τροίας τότε μόνον επεχείρησαν από κοινού, όταν είχαν ήδη αποκτήσει αξιόλογον εμπειρίαν της θαλάσσης.

4 | Ο Μίνως, εξ όσων κατά παράδοσιν γνωρίζομεν, πρώτος απέκτησε πολεμικόν ναυτικόν, και εκυριάρχησεν επί του μεγαλύτερου μέρους της θαλάσσης, η οποία ονομάζεται σήμεραν Ελληνική. Κατακτήσας τας Κυκλάδας νήσους,

ίδρυσεν αποικίας εις τας περισσοτέρας από αυτάς, αφού εξεδίωξε τους Κάρας και εγκατέστησε τους υιούς του ως κυβερνήτας. Ως εκ τούτου και την πειρατείαν φυσικά κατεδίωκεν όσον ημπορούσεν από την θάλασσαν αυτήν, διά να περιέρχωνται εις αυτόν ασφαλέστερον τα εισοδήματα των νήσων.

5 | Διότι εις την παλαιάν εποχήν οι Έλληνες, και όσοι από τους βαρβάρους εκατοικούσαν είτε τα ηπειρωτικά παράλια, είτε νήσους, όταν ήρχισαν να επικοινωνούν μεταξύ των συχνότερον διά θαλάσσης, επεδόθησαν εις την πειρατείαν υπό την αρχηγίαν ανδρών εκ των δυνατωτάτων, οι οποίοι ωθούντο εις τούτο και από τον πόθον του προσωπικού κέρδους και από την ανάγκην, όπως επαρκούν εις την συντήρησιν των απορωτέρων οπαδών των. Και επιτιθέμενοι κατά πόλεων ατειχίστων και αποτελουμένων από άθροισμα κωμών, τας διήρπαζαν και εντεύθεν εμπορίζοντο κυρίως τα προς το ζην, διότι το έργον τούτο δεν έφερεν εντροπήν, αλλ' επέσυρε τουναντίον και κάποιαν δόξαν. Τον ισχυρισμόν μου τούτον αποδεικνύει όχι μόνον η μέχρι σήμερα συνεχιζόμενη δράσις των κατοίκων της Στερεάς, οι οποίοι σεμνύνονται διά τα πειρατικά των κατορθώματα, αλλά και οι παλαιοί ποιηταί εις τους στίχους των οποίων απευθύνεται πάντοτε στερεότυπος προς τους καταπλέοντας η ερώτησις εάν είναι πειράται, καθόσον ούτε οι ερωτώμενοι εθεώρουν το έργον τούτο ανάξιον διά τους εαυτούς των, ούτε οι τυχόν απευθύνοντες την ερώτησιν αυτήν υβριστικήν. Και επί της Στερεάς, άλλωστε, ελήστευαν οι μεν τους δε. Και μέχρι σήμερα διατηρείται η συνήθεια αυτή της κατά κώμας οικήσεως και της διαρπαγής εις πολλά μέρη της Ελλάδος, όπως εις την χώραν των Οζολών Λοκρών, την Αιτωλίαν, την Ακαρνανίαν και τας παρακειμένας λοιπάς ηπειρωτικής περιφερείας. Και η συνήθεια προς τούτοις της οπλοφορίας έχει διατηρηθή μεταξύ των πληθυσμών αυτών από την εποχήν της παλαιάς ληστείας.

6 | Διότι όλοι οι Έλληνες ωπλοφόρουν λόγω του ότι αι κατά κώμας διεσπαρμένοι εγκαταστάσεις των ήσαν ανοχύρωτοι και αι προς αλλήλους συγκοινωνία επισφαλείς και ούτως εσυνείθισαν να διαιτώνται, φέροντες όπλα όπως οι βάρβαροι. Το γεγονός, άλλωστε, ότι εις τα διαμερίσματα αυτά της Ελλάδος διατηρείται ακόμη ο τρόπος αυτός της διαίτης, είναι τεκμήριον ότι η συνήθεια αυτή επεκράτει άλλοτε γενικώς. Οι Αθηναίοι, εξάλλου, υπήρξαν μεταξύ των πρώτων, οι οποίοι, αφού παρήτησαν την οπλοφορίαν, ηκολούθησαν δίαιταν μάλλον αβίαστον και ετράπησαν εις την τρυφηλότητα. Και από τους πλέον ηλικιωμένους μεταξύ των, οι πλούσιοι, ένεκα του αβροδιαίτου αυτών, μόλις εσχάτως έπαυσαν να φορούν λινούς χιτώνας και να συμπλέκουν επί της κεφαλής την κόμην των εις κρώβυλον διά χρυσής πόρπης, εχούσης το σχήμα τέττιγος. Ως εκ τούτου άλλωστε και ο ιματισμός αυτός επεκράτησεν επί πολύ μεταξύ των πλέον ηλικιωμένων Ιώνων, λόγω

της φυλετικής προς τους Αθηναίους συγγενείας. Εξάλλου, οι Λακεδαιμόνιοι πρώτοι μετεχειρίσθησαν την απλουστέραν ενδυμασίαν, η οποία σήμερον συνειθίζεται, και συγχρόνως η δίαιτα των ευπορωτέρων αφωμοιώθη γενικώς, όσον ήτο δυνατόν, προς την του κοινού λαού. Πρώτοι ωσαύτως κατά τους αθλητικούς αγώνας, αποβάλλοντες τα ενδύματά των, παρουσιάζοντο γυμνοί και ηλείφοντο με έλαιον. Αλλά παλαιότερον, ακόμη και εις τους Ολυμπιακούς αγώνας, οι αθληταί, όταν ηγωνίζοντο, έφεραν διαζώματα περί τα αιδοία, και η συνήθεια αυτή διετηρείτο μέχρι προ ολίγων ετών και διατηρείται ακόμη και σήμερον εις μερικούς βαρβάρους και ιδίως Ασιάτας, όπου οι αγωνιζόμενοι διά τα έπαθλα πυγμής και πάλης φέρουν διαζώματα. Αλλά θα ημπορούσε κανείς ν' αποδείξη ότι και πολλάς άλλας συνηθείας είχαν οι παλαιοί Έλληνες, ομοίας με τας συνηθείας των σημερινών βαρβάρων.

7| Από τας πόλεις, εξ άλλου, όσαι συνοικίσθησαν εις μεταγενεστέρους χρόνους, όταν η ναυσιπλοΐα είχε ήδη γίνει ασφαλέστερα και συνεπώς είχαν αφθονίαν πλούτου, εκτιζοντο επάνω εις τα παράλια και οι ισθμοί κατελαμβάνοντο και απεχωρίζοντο με τείχος από το επίλοιπον έδαφος, χάριν του εμπορίου και της αμύνης εκάστης πόλεως εναντίον των γειτόνων της. Αλλ' αι παλαιαί πόλεις, ένεκα της πειρατείας, η οποία επί πολύν χρόνον επεκράτησε, συνοικίσθησαν εις μεγαλητέραν από την θάλασσαν απόστασιν, όπου και διατηρούνται μέχρι σήμερον. Διότι οι πειράται δεν ελήστευαν μόνον οι μεν τους δε, αλλά και εκείνους, οι οποίοι, χωρίς να είναι ναυτικοί, κατώκουν τα παράλια.

8| Αλλ' ακόμη περισσότερον επεδίδοντο εις την πειρατείαν οι νησιώται Κάρες και Φοίνικες, οι οποίοι είχαν κατοικήσει τας περισσοτέρας από τας νήσους, όπως τεκμαίρεται από το γεγονός ότι, όταν οι Αθηναίοι, διαρκούντος του πολέμου, προέβησαν εις τον καθαρόν της Δήλου, εσήκωσαν όλους τους νεκρούς και τα φέρετρα όσων είχαν αποθάνει εις την νήσον, περισσότεροι από τους μισούς θαμμένους ευρέθησαν ότι ήσαν Κάρες και ανεγνωρίσθησαν ως τοιούτοι και από το είδος του οπλισμού, ο οποίος είχε συνταφή με αυτούς, και από τον τρόπον της ταφής, ο οποίος και σήμερον συνειθίζεται μεταξύ των. Αλλ' αφότου συνεκροτήθη το πολεμικόν ναυτικόν του Μίνως, αι διά θαλάσσης συγκοινωνίαί έγιναν ασφαλέστεραι, αφ' ενός μεν διότι οι κακοποιοί των νήσων αυτών εξεδιώχθησαν υπ' αυτού, κατά την εποχήν ακριβώς που προέβη εις εποικισμόν των περισσοτέρων, εξ άλλου δε διότι οι κάτοικοι των παραλίων ήρχισαν ήδη ν' αποκτούν μεγαλητέρας περιουσίας και να έχουν μονιμωτέραν κατοικίαν, και μερικοί μάλιστα, όπως ήτο φυσικόν δι' ανθρώπους, των οποίων ηύξανε καθημερινώς ο πλούτος, και με τείχη περιέβαλλαν τας πόλεις των. Διότι, ένεκα του γενικού πόθου του κέρδους και οι ασθενέστεροι ηνείχοντο την εξάρτησιν από τους ισχυροτέρους και οι δυνατώτεροι, διαθέτοντες πλούτον, καθίστων υπηκόους των τας υποδεεστέρας

πόλεις. Και μόνον βραδύτερον, όταν είχαν ήδη έτι μάλλον προαχθή εις την κατάστασιν αυτήν, εξεστράτευσαν κατά της Τροίας.

9 | Και ο Αγαμέμνων, ως φρονώ, κατώρθωσε να συγκεντρώση την ναυτικήν εκστρατείαν εναντίον της Τροίας, διά τον λόγον ότι υπερείχε κατά την δύναμιν από τους άλλους ηγεμόνας, και όχι τόσον διότι οι μνηστήρες της Ελένης, των οποίων υπήρξεν αρχιστράτηγος, είχαν δεσμευθή με τους όρκους που τους επέβαλεν ο Τυνδάρεως. Και όσοι, άλλωστε, από τους Πελοποννησίους παρέλαβαν από τους προγενεστέρους τας ασφαλεστέρας παραδόσεις διηγούνται ότι ο Πέλοψ απέκτησεν αρχικώς δύναμιν λόγω του μεγάλου πλούτου, με τον οποίον ήλθεν από την Ασίαν εις χώραν, της οποίας ο πληθυσμός ήτο πτωχός, και διά τούτο κατώρθωσε, μολοντί ξένος, να δώση εις αυτήν το όνομά του, και ότι ακόμη καλλιτέρα τύχη επερίμενε τους απογόνους του μετά τον θάνατον του εγγονού του Ευρυσθέως, βασιλέως των Μυκηνών, ο οποίος εφρονεύθη από τους Ηρακλείδας εις την Αττικήν. Καθόσον, όταν ούτος εξεστράτευσεν εκεί, ενεπιστεύθη την αντιβασιλείαν των Μυκηνών, λόγω συγγενείας, εις τον αδελφόν της μητρός του Ατρέα (ο οποίος κατά την εποχήν εκείνην ήτο εξωρισμένος από τον πατέρα του Πέλοπα διά τον φόνον του Χρυσίππου). Και επειδή ο Ευρυσθεύς δεν επέστρεψε πλέον, ο Ατρεύς, ο οποίος άλλωστε εθεωρείτο ανήρ πλουσιώτατος και είχε κολακεύσει το πλήθος, ανέλαβε την βασιλείαν των Μυκηνών και γενικώς των μερών, επί των οποίων εξετεινέτο η αρχή του Ευρυσθέως, συμφώνως άλλωστε με την επιθυμίαν αυτών των Μυκηναίων, οι οποίοι επί πλέον εφοβούντο τους Ηρακλείδας. Και έτσι ο οίκος του Πέλοπος έγινε ισχυρότερος από τον οίκον του Περσέως. Τα δύο αυτά σκήπτρα αφού ήνωσεν εις χείρας του ο Αγαμέμνων, υιός του Ατρέως, και έγινε συγχρόνως ισχυρότερος από τους άλλους κατά την ναυτικήν δύναμιν, κατώρθωσεν, όπως εγώ νομίζω, να συγκέντρωση την εκστρατείαν, διότι οι ηγεμόνες τον ηκολούθησαν, όχι κατά χάριν, αλλ' από φόβον. Διότι εις την εκστρατείαν προσήλθεν έχων ο ίδιος τα περισσότερα πλοία και συγχρόνως εφωδίασε με τοιαύτα τους Αρκάδας, εάν η περί τούτου μαρτυρία του Ομήρου πρέπη να ληφθή υπ' όψιν. Και εις τους στίχους, άλλωστε, όπου ομιλεί περί της διαδοχής του σκήπτρου, αναφέρει περί αυτού ο Όμηρος ότι εβασίλευσεν εις πολλάς νήσους και ολόκληρον το Άργος. Εν τούτοις, εάν δεν είχαν αξιόλογον ναυτικήν δύναμιν, δεν θα ημπορούσε με τον στρατόν της ξηράς να βασιλεύη εις νήσους, εκτός των εγγύς της παραλίας κειμένων, αι οποίαι όμως δεν ημπορούσαν να είναι πολλάί. Και από την εκστρατείαν άλλωστε αυτήν πρέπει να εικάζωμεν περί της σημασίας των προγενεστέρων.

10 | Το ότι αι Μυκήναι ήσαν μικραί, ή κάθε άλλη πόλις του τότε καιρού φαίνεται σήμερον ασήμαντος, δεν είναι αποχρών λόγος όπως αρνηθή κανείς να πιστεύση ότι η κατά της Τροίας εκστρατεία υπήρξεν όσον μεγάλη λέ-

γεται από τους ποιητάς και παριστάνεται από την παράδοσιν. Διότι, εάν η πόλις των Λακεδαιμονίων ήθελεν ερημωθή και δεν απέμεναν παρά οι ναοί και τα θεμέλια των άλλων οικοδομημάτων, οι μεταγενέστεροι, μετά πάροδον πολλού χρόνου, νομίζω, δεν θα επίστευαν ότι η δύναμις της υπήρξεν ανάλογος προς την φήμην της. Και, εν τούτοις, οι Λακεδαιμόνιοι όχι μόνον εξουσιάζουν αμέσως τα δύο πέμπτα της Πελοποννήσου, αλλά και έχουν την αρχηγίαν του υπολοίπου αυτής και πολλών συμμάχων εκτός αυτής. Εφόσον, εν τούτοις, η πόλις της Σπάρτης ούτε ένα συνοικισμὸν απετέλεσε ποτέ, ούτε πολυτελείς ναούς και οικοδομάς έκτισεν, αλλά κατοικείται κατά κώμας, σύμφωνα με την παλαιάν συνήθειαν της Ελλάδος, η δύναμις της θα εφαινέτο υποδεεστέρα της πραγματικής. Ενώ, εάν η πόλις των Αθηνών επάθαιεν ομοίαν συμφοράν, η δύναμις της, κρινομένη από την απλήν εξωτερικὴν εμφάνισιν, θα εφαινέτο, νομίζω, διπλασία της πραγματικής. Δεν είναι λοιπὸν ὀρθόν να εἴμεθα δύσπιστοι, οὔτε ν' αποβλέπωμεν εἰς τὴν εξωτερικὴν εμφάνισιν τῶν πόλεων μᾶλλον παρά εἰς τὴν δύναμιν τῶν, ἀλλὰ πρέπει να θεωρούμεν ὅτι ἡ κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατεία υπήρξε μὲν μεγαλητέρα ἀπὸ τὰς προηγουμένας, υπολείπεται ὁμῶς τῶν σημερινῶν, εἴαν πρέπει να πιστεύσωμεν και ἐδῶ τὰ ποιήματα τοῦ Ομήρου. Διότι, μολονότι εἶναι φυσικόν να υποθέσωμεν ὅτι οὗτος ὡς ποιητὴς μεγαλοποιεῖ διὰ τῆς φαντασίας τοῦ τὴν ἐκστρατείαν, ὁμῶς και πάλιν φαίνεται αὕτη υποδεεστέρα. Καθόσον, ἀπὸ τὰ χίλια διακόσια πλοία, που ἔλαβαν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, περιγράφει τὰ μὲν τῶν Βοιωτῶν ὡς ἔχοντα ἑκατὸν εἴκοσι ἀνδρας ἕκαστον, τὰ δὲ τοῦ Φιλοκτῆτου πενήντα, μνημονεύων οὕτως, ὡς πιστεύω, τὰ μεγαλητέρα και τὰ μικρότερα πλοία. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, δεν μνημονεῦει ἄλλου μεγέθους πλοία εἰς τὸν κατάλογόν τοῦ. Ὅτι, ἐξ ἄλλου, ὅλοι οἱ ἀνδρες τοῦ πληρώματος ἦσαν κωπηλάται συγχρόνως και μάχιμοι, ἀναφέρει ἐν σχέσει πρὸς τὰ πλοία τοῦ Φιλοκτῆτου, ὅταν παριστάνῃ ὅλους τοὺς κωπηλάτας ὡς τοξότας. Επιβάται, ἐξ ἄλλου, ἐκτὸς τῶν βασιλέων και τῶν κυριωτάτων ἐκ τῶν ἐν τέλει, δεν εἶναι πιθανόν να ἐπέβαιναν εἰς τὰ πλοία πολλοί, λόγω ἰδίως ὅτι ἐμελλαν να διαπλεύσουν τὸ πέλαγος μετὰ τοῦ πολεμικοῦ υλικοῦ ἐντὸς πλοίων, τὰ ὁποία δεν εἶχαν καν κατάστρωμα, ἀλλὰ ἦσαν κατεσκευασμένα κατὰ τὸν παλαιόν τρόπον, προσομοιάζοντα μᾶλλον πρὸς τὰ πειρατικά. Εἴαν λοιπὸν λάβωμεν τὸν μέσον ὅρον μετὰ τῶν μεγαλητέρων και μικροτέρων πλοίων, οἱ ἐκστρατεύοντες δεν φαίνεται να ἦσαν πολλοί, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οὗτοι προήρχοντο ἀπὸ ὅλα συγχρόνως τὰ μέρη τῆς Ελλάδος.

11 | Αἰτία τούτου ἦτο ὅχι τόσο ἡ ὀλιγανθρωπία ὅσον ἡ ἀχρηματία. Διότι, ἐνεκα ἐλλείψεως ἐπαρκῶν τροφίμων, ἐξεστράτευσαν με περιορισμένην δύναμιν στρατοῦ και τόσο ἴσως μόνον, ὅσην ἠλπίζαν ὅτι ἠμπορούσε να διατρέφεται ἀπὸ τὴν χώραν, διαρκούντος τοῦ πολέμου. Ἀφοῦ ἄλλωστε μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν

ενίκησαν εις την πρώτην μάχην (ότι δε ενίκησαν αποδεικνύεται εκ του ότι εν εναντία περιπτώσει δεν θα ηδύναντο να περιχαρακώσουν το στρατόπεδόν των), ούτε τότε φαίνεται να μετεχειρίσθησαν ολόκληρον την δύναμίν των, αλλ' ένεκα ανεπαρκείας τροφίμων επεδόθησαν εις καλλιέργειαν της Χερσονήσου και εις την διαρπαγήν. Και συνέπεια της διασποράς αυτής των δυνάμεών των ήτο, ότι οι Τρώες ημπόρεσαν ευκολώτερον να παρατείνουν την κατ' αυτών αντίστασιν των επί του ανοικτού πεδίου, επί δέκα όλα έτη, ως γνωστόν, καθόσον ήσαν ισόπαλοι προς τους εκάστοτε υπολειπομένους επί τόπου. Ενώ εάν ήρχοντο φέροντες άφθονα τρόφιμα και, αντί να επιδίδωνται εις την γεωργίαν και την διαρπαγήν, διεξήγγαν τον πόλεμον άνευ διακοπής, θα κατώρθωναν διά της υπεροχής των εις τας εκ παρατάξεως μάχας να κυριεύσουν την Τροίαν, αφού και διεσπαρμένοι όπως ήσαν, και με μέρος μόνον του στρατού των εκάστοτε διαθέσιμον, αντείχαν. Εάν, εξ άλλου, επολιορκούσαν κανονικώς την Τροίαν, στρατοπεδεύοντες προ αυτής, θα την εκυρίευαν ταχύτερον και ακοπώτερον. Αλλ' ένεκα αχρηματίας και τα προ των Τρωικών υπήρξαν ασήμαντα και αυτή, εξάλλου, η κατά της Τροίας εκστρατεία, μολοντί υπήρξεν ονομαστοτέρα από τας προηγουμένας, αποδεικνύεται εκ των πραγμάτων ότι ήτον υποδεεστέρα της φήμης της και της παραδόσεως, η οποία επικρατεί περί αυτής σήμεραν χάρις εις τους ποιητάς.

12| Καθόσον και μετά τα Τρωικά ακόμη αι μεταναστεύσεις και νέαι εγκαταστάσεις εξηκολούθησαν εις την Ελλάδα, εις τρόπον ώστε δι' έλλειψιν ησυχίας, δεν ημπόρεσεν αύτη να αναπτυχθή. Τwόντι, η μεγάλη βραδύτης της επιστροφής των Ελλήνων από την Τροίαν είχε προκαλέσει πολλάς πολιτικάς μεταβολάς, καθόσον συχνάί στάσεις εγίνοντο εις τας πόλεις και όσοι συνεπεία αυτών εξωρίζοντο ίδρυσαν νέας τοιαύτας. Και οι σημερινοί Βοιωτοί, εκδιωχθέντες το εξηκοστόν έτος μετά την άλωσιν της Τροίας υπό των Θεσσαλών από την Άρνην, εγκατεστάθησαν εις την χώραν, η οποία σήμεραν καλείται Βοιωτία, ενώ πρότερον εκαλείτο Καδμηΐς (μέρος, άλλωστε, αυτών ήτον ήδη εγκατεστημένον από πριν εκεί, και από αυτούς προήρχοντο οι Βοιωτοί που έλαβαν μέρος εις την εκστρατείαν κατά της Τροίας). Και οι Δωριείς με τους Ηρακλείδας κατέλαβαν την Πελοπόννησον το ογδοηκοστόν έτος. Ως εκ τούτου, μόλις μετά παρέλευσιν πολλού καιρού ησύχασεν οριστικώς η Ελλάς και ο πληθυσμός της έπαυσεν υποκείμενος εις βιαίας μετακινήσεις, οπότε και ήρχισε ν' αποστέλλη αποικίας. Και οι μεν Αθηναίοι απώκισαν τας Ιωνικάς πόλεις της Μικράς Ασίας και τας περισσότερας νήσους του Αιγαίου πελάγους, οι δε Πελοποννήσιοι το πλείστον της Ιταλίας και Σικελίας και μερικά άλλα μέρη της λοιπής Ελλάδος. Όλοι αυταί άλλωστε αι αποικίαί ιδρύθησαν μετά τα Τρωικά.

13| Αλλ' εφόσον η Ελλάς εγίνετο ισχυρότερα, και η αύξησις του πλούτου ταχυ-

τέρα παρά πριν, εις τας πόλεις, των οποίων αι πρόσοδοι ηύξαναν, εγκαθιδρύνοντο ως επί το πλείστον τυραννίδες, ενώ πρότερον ήσαν κληρονομικά βασιλείαι με περιορισμένα προνόμια. Και ναυτικά εξήρτυαν οι Έλληνες και εις την θάλασσαν επεδίδοντο περισσότερο. Λέγεται, άλλωστε, ότι οι Κορίνθιοι πρώτοι απεδεχθησαν σχεδόν εξ ολοκλήρου τον σημερινόν τρόπον της κατασκευής των πλοίων και της διοικήσεως του ναυτικού και ότι αι πρώται ελληνικαί τριήρεις εναυπηγήθησαν εις την Κόρινθον. Και φαίνεται ότι ο Αμεινοκλής, Κορίνθιος ναυπηγός, κατεσκεύασε τέσσαρα πολεμικά πλοία διά την Σάμον, όπου μετέβη τριακόσια περίπου έτη προ του τέλους του παρόντος πολέμου. Και η παλαιοτάτη γνωστή ναυμαχία έγινε μεταξύ Κορινθίων και Κερκυραίων διακόσια εξήντα έτη προ της ίδιας χρονολογίας. Διότι η Κόρινθος, κειμένη επί του Ισθμού, ήτο εκ παλαιότατων ήδη χρόνων κέντρον εμπορίου, και καθόσον οι Έλληνες το πάλαι, και οι εντός της Πελοποννήσου και οι εκτός αυτής, επικοινωνούντες προς αλλήλους διά ξηράς μάλλον ή διά θαλάσσης, διήρχοντο διά του εδάφους των Κορινθίων, ο πλούτος της ήτον ανέκαθεν πηγή δυνάμεως, ως αποδεικνύεται από τους παλαιούς ποιητάς, οι οποίοι την πόλιν επωνόμασαν «αφνειόν», ήτοι πλουσίαν. Και όταν η ναυσιπλοία έγινε συχνοτέρα μεταξύ των Ελλήνων, οι Κορίνθιοι απέκτησαν τον πολεμικόν στόλον των και κατεδίωκαν την πειρατείαν, παρέχοντες δε κέντρον εμπορίου κατά γην και κατά θάλασσαν, προήγαγαν την πόλιν διά των αυξηθέντων εισοδημάτων της εις μεγάλην δύναμιν. Και οι Ίωνες επίσης απέκτησαν βραδύτερον σημαντικόν στόλον επί Κύρου, του πρώτου βασιλέως των Περσών, και του υιού του Καμβύσου, και πολεμούντες κατά του Κύρου εκυριάρχησαν επί τινά χρόνον της θαλάσσης, η οποία εκτείνεται πλησίον των ακτών των. Και ο Πολυκράτης, τύραννος της Σάμου επί της εποχής του Καμβύσου, έχων ισχυρόν στόλον, υπέταξε και άλλας από τας νήσους και κυριεύσας την Ρήνειαν την αφιέρωσεν εις τον Δήλιον Απόλλωνα. Ενώ εξ άλλου οι Φωκαείς, καθ' ον χρόνον απώκιζαν την Μασσαλίαν, ναυμαχήσαντες προς τους Καρχηδονίους, τους ενίκησαν.

- 14| Αυτά τώντι υπήρξαν τα ισχυρότατα ναυτικά της Ελλάδος. Αλλά μολονότι συνεκροτήθησαν κατόπιν από πολλάς γενεάς των Τρωικών, βέβαιον είναι ότι και αυτά ακόμη απετελούντο από πεντηκοντόρους και μακρά πλοία, όπως και τα της εποχής του Τρωικού πολέμου, ολίγας δε μόνον τριήρεις περιελάμβαναν. Ολίγον μόνον προ των Περσικών πολέμων και του θανάτου του Δαρείου, ο οποίος διεδέχθη τον Καμβύσην, οι τύραννοι της Σικελίας και οι Κερκυραίοι απέκτησαν τριήρεις εις σημαντικόν αριθμόν. Και αυτά είναι τα τελευταία προ της εκστρατείας του Ξέρξου αξιόλογα ναυτικά, τα οποία συνεκροτήθησαν εις την Ελλάδα. Διότι οι Αιγινήται και οι Αθηναίοι και κάθε τυχόν άλλη ναυτική δύναμις είχαν ασημάντους στόλους και τούτους κατά το πλείστον αποτελουμένους από πεντηκοντόρους. Και μόνον βραδύ-

- τερον έπεισεν ο Θεμιστοκλής τους Αθηναίους, ενώ ευρίσκοντο ήδη εις πόλεμον προς τους Αιγινήτας και ανεμένετο ο βάρβαρος, να κατασκευάσουν τα πολεμικά πλοία, με τα οποία και εναυμάχησαν εις την Σαλαμίνα. Και τα πλοία άλλωστε αυτά δεν είχαν ακόμη κατάστρωμα καθ' όλον το μήκος των.
- 15| Τοιαύτα λοιπόν υπήρξαν τα ναυτικά των Ελλήνων και τα παλαιά και τα νεώτερα. Οπωσδήποτε, όσοι έστρεψαν την προσοχήν και δραστηριότητά των εις αυτά, απέκτησαν σημαντικήν δύναμιν, όχι μόνον διά της αυξήσεως των εισοδημάτων των, αλλά και διά της επεκτάσεως της κυριαρχίας των επί άλλων. Διότι, πλείοντες κατά των νήσων, όσαι ιδίως δεν είχαν χώραν επαρκή, ήρχισαν να τας καθυποτάσσουν. Κατά ξηράν, όμως, κανείς πόλεμος δεν έγινε, τοιούτος τουλάχιστον, από τον οποίον να προέλθη σημαντική αύξησις δυνάμεως, αλλ' όλοι όσοι τυχόν έγιναν, ήσαν πόλεμοι μεταξύ ομόρων, ενώ εκστρατείαι εις ξένας και μακρυνάς χώρας χάριν κατακτήσεως άλλων δεν επεχειρούν οι Έλληνες. Διότι ούτε με τα ισχυρότερα κράτη ετάσσοντο ως υπήκοοι, ούτε εξ άλλου ενώνοντο εθελουσίως ως ίσοι προς κοινήν εκστρατείαν, αλλ' οι πόλεμοί των ήσαν μάλλον πόλεμοι μεμονωμένως διεξαγόμενοι από ένα γείτονα εναντίον του άλλου. Πόλεμος, εις τον οποίον οι λοιποί Έλληνες διαιρεθέντες ετάχθησαν ως σύμμαχοι του ενός η του άλλου, υπήρξε κυρίως ο πόλεμος που έγινε πάλαι ποτέ μεταξύ Χαλκιδίων και Ερετριίων.
- 16| Διάφορα, εν τούτοις, κωλύματα επήλθαν που παρημπόδισαν την ανάπτυξιν των διαφόρων Ελληνικών πόλεων. Και οι Ίωνες είχαν φθάσει εις μεγάλην ακμήν, όταν ο Κύρος και το Περσικόν βασίλειον, αφού κατέλυσαν την αρχήν του Κροίσου και υπέταξαν όλην την εντεύθεν του Άλυος ποταμού μέχρι της θαλάσσης χώραν, εξεστράτευσαν κατ' αυτών και υπεδούλωσαν τας επί της στερεάς Ιωνικάς πόλεις. Και ο Δαρείος βραδύτερον, όταν επεκράτει κατά θάλασσαν διά του Φοινικικού στόλου, υπέταξε και τας νήσους.
- 17| Οι τύραννοι, εξ άλλου, όσοι εκυβέρνων Ελληνικάς πόλεις, αποβλέποντες μόνον εις την προαγωγήν του συμφέροντός των, την προσωπικήν των δηλαδή ασφάλειαν και την μεγέθυνσιν του οίκου των, ηκολούθουν κατά την δι-οίκησίν των πολιτικήν, αποσκοπούσαν εις την όσον το δυνατόν μεγαλητέραν εξασφάλισιν των κτήσεών των, και διά τούτο τίποτε το αξιόλογον δεν έγινεν από αυτούς, εκτός ατομικών επιτυχιών εναντίον γειτόνων. Εξαιρώ βέβαια τους τυράννους της Σικελίας, οι όποιοι έφθασαν εις μεγίστην δύναμιν. Ούτως, ένεκα ποικίλων λόγων, η Ελλάς ημποδίζετο επί μακρόν χρόνον να επιχειρή-ση από κοινού τίποτε το αξιόλογον και εκάστη των πόλεων αυτής κατ' ιδίαν ηναγκάζετο να είναι ατολμότερα.
- 18| Επί τέλους, οι τύραννοι των Αθηνών και της άλλης Ελλάδος, το πλείστον της οποίας είχε διατελέσει υπό τυράννους και πριν ακόμη από την πόλιν των Αθηνών, οι περισσότεροι τουλάχιστον από αυτούς, πράγματι δε και οι τε-

λευταίοι, εάν εξαιρέσωμεν τους της Σικελίας, κατελύθησαν υπό των Λακεδαιμονίων. Διότι η Λακεδαιμών, μολονότι αφού εκτίσθη από τους ήδη κατοικούντας αυτήν Δωριείς, διετέλεσε σπαρασσομένη από στάσεις περισσότερον καιρόν από κάθε άλλην πόλιν από όσας γνωρίζομεν, όμως επέτυχε να ευνομηθή από παλαιωτάτην εποχήν και διετέλεσεν αείποτε απηλλαγμένη από τυράννους. Διότι επί τετρακόσια ήδη έτη προ του τέλους του παρόντος πολέμου, ίσως και ολίγον περισσότερον χρόνον, οι Λακεδαιμόνιοι διατηρούν το ίδιον πολίτευμα, και αυτός είναι ο λόγος, ένεκα του οποίου έγιναν ισχυροί και ημπόρεσαν να ρυθμίζουν και τα των άλλων πόλεων. Ολίγον χρόνον από την κατάλυσιν των τυράννων εις την Ελλάδα, έγινε και η μάχη του Μαραθώνος μεταξύ Περσών και Αθηναίων. Δέκα άλλωστε έτη μετά την μάχην αυτήν, ο βάρβαρος ήλθε πάλιν με τον μεγάλον στρατόν και στόλον του εναντίον της Ελλάδος, διά να την υποδουλώσῃ. Και ενώπιον του επικρεμασθέντος μεγάλου κινδύνου, οι Λακεδαιμόνιοι, λόγω του ότι ήσαν το ισχυρότερον ελληνικόν κράτος, ανέλαβαν την αρχηγίαν των συμπολεμησάντων Ελλήνων, και οι Αθηναίοι, αποφασίσαντες καθ' ον χρόνον επήρχοντο οι Πέρσαι να εγκαταλείψουν την πόλιν και παραλαβόντες τα κινητά των, επεβίβασθησαν επί των πολεμικών πλοίων και έγιναν ναυτικοί. Και αφού, διά του κοινού αγώνος, απέκρουσαν τους Πέρσας, ολίγον χρόνον ύστερον οι Έλληνες, και όσοι είχαν αποστείσει τον ζυγόν του βασιλέως, και όσοι είχαν λάβει μέρος εις τον κοινόν κατ' αυτού αγώνα, διηρέθησαν, και άλλοι μεν ετάχθησαν με τους Αθηναίους, άλλοι δε με τους Λακεδαιμονίους. Διότι τα δύο αυτά κράτη είχαν αναδειχθή ως τα ισχυρότερα, των μεν Αθηναίων επικρατούντων κατά θάλασσαν, των δε Λακεδαιμονίων κατά ξηράν. Ο εθνικός σύνδεσμος των Ελλήνων διετηρήθη ολίγον μόνον καιρόν, έπειτα όμως περιελθόντες εις διενέξεις οι Λακεδαιμόνιοι και οι Αθηναίοι επολέμησαν με τους συμμάχους των εναντίον αλλήλων, και από τους άλλους Έλληνας, όσοι τυχόν περιήρχοντο μεταξύ των εις έριδας, ετάσσοντο του λοιπού με τον ένα ή τον άλλον εξ αυτών. Εις τρόπον ώστε, από την εποχήν των Μηδικών συνεχώς μέχρι του παρόντος πολέμου, άλλοτε μεν συνομολογούντες ειρήνην, άλλοτε δε πολεμούντες, είτε προς αλλήλους είτε προς τους επαναστατούντας από τους συμμάχους των, παρεσκευάσθησαν καλώς διά τα πολεμικά πράγματα και έγιναν εμπειρότεροι εις αυτά, λόγω του ότι εμαθήτευσαν εις την σχολήν των κινδύνων.

19 | Και οι μεν Λακεδαιμόνιοι ήσκουν την αρχηγίαν αυτών επί των συμμάχων των, όχι καθιστώντες αυτούς φόρου υποτελείς, αλλά μεριμνώντες μόνον όπως κυβερνώνται κατά πολίτευμα ολιγαρχικόν, προς το αποκλειστικόν της Σπάρτης συμφέρον. Οι Αθηναίοι όμως υπεχρέωσαν με τον καιρόν τας συμμάχους πόλεις, εκτός της Χίου και της Λέσβου, να τους παραδώσουν τα πολεμικά των πλοία, και επέβαλαν την πληρωμήν φόρου και εις όσας δεν επλήρωναν τούτον αρχικώς. Και έτσι τα ιδιαίτερα πολεμικά μέσα των Αθηνών έφθασαν

να είναι ανώτερα από την δύναμιν, την οποίαν διέθετεν η ομοσπονδία των κατά την εποχήν της ακμής, όταν διετηρείτο ανόθευτος.

20 | Εις τοιαύτα λοιπόν κατέληξε συμπεράσματα η έρευνά μου περί των παλαιών, ως προς τα οποία δεν ημπορεί κανείς να δώση πίστιν εις όλας τας υπαρχούσας παραδόσεις. Διότι οι άνθρωποι αποδέχονται εξ ίσου αβασανίστως όσα εξ ακοής μανθάνουν περί των παρελθόντων πραγμάτων, και όταν ακόμη αναφέρονται εις την ιδιικήν των χώραν. Ούτω λόγου χάριν οι περισσότεροι από τους Αθηναίους νομίζουν ότι ο Ίππαρχος ήτο πράγματι τύραννος, όταν εφονεύθη από τον Αρμόδιον και τον Αριστογείτονα, και αγνοούν ότι ο μεν Ιππίας, ως πρεσβύτερος των υιών του Πεισιστράτου, ήσκει την αρχήν, ενώ ο Ίππαρχος και ο Θεσσαλός ήσαν απλώς αδελφοί του, και ότι ο Αρμόδιος και ο Αριστογείτων, υποπτεύσαντες κατ' εκείνην την ημέραν και ακριβώς κατά την στιγμήν που επέκειτο η εκτέλεσις του σχεδίου των, ότι κάποιος από τους συνωμότας είχεν ειδοποιήσει τον Ιππιάν, παρήτησαν μεν αυτόν διά τούτο, θέλοντες όμως πριν συλληφθούν να κατορθώσουν κάτι άξιον λόγου, το οποίον να τους αποζημιώση διά τον κίνδυνον που διέτρεχαν, εφόνευσαν τον Ίππαρχον, τον οποίον συνήνητησαν πλησίον του Λεωκορείου, ενώ διηυθέτει την Παναθηναϊκήν πομπήν. Ύπάρχουν, άλλωστε, και άλλα πολλά γεγονότα, τα οποία δεν ελησμονήθησαν λόγω πολυκαιρίας, αλλ' είναι σύγχρονα, ως προς τα οποία και οι άλλοι Έλληνες διατελούν εις πλάνην, ως λόγου χάριν ότι οι βασιλείς της Σπάρτης δίδουν έκαστος όχι μίαν, αλλά δύο ψήφους, και ότι οι Λακεδαιμόνιοι έχουν εις τον στρατόν των τον Πιτανάτην λόχον, ο οποίος ουδέποτε πραγματικώς υπήρξε. Τόσον απρόθυμοι είναι οι περισσότεροι άνθρωποι να υποβάλλωνται εις κόπον προς αναζήτησιν της αληθείας και τρέπονται μάλλον προς ό,τι ευρίσκουν έτοιμον.

21 | Εντούτοις, δεν θα επλανάτο κανείς, εάν επί τη βάσει των ανωτέρω τεκμηρίων έκρινεν, ότι τα του παλαιού καιρού ήσαν κατά μεγάλην προσέγγισιν τοιαύτα, όπως τα εξέθεσα. Ούτε πρέπει να δώση μεγαλύτεραν πίστιν εις τας υπερβολάς της φαντασίας των ποιητών, ούτε εις τας διηγήσεις των χρονογράφων, τας οποίας ούτοι εσύνθεσαν μάλλον διά να ευχαριστήσουν τους ακροατάς των παρά διά να είπουν την αλήθειαν. Αι διηγήσεις αυταί είναι ανεξέλεγκτοι και κατά το πλείστον περιήλθαν ένεκα της πολυκαιρίας εις την χώραν των μύθων, ώστε να καταστούν απίστευτοι. Προκειμένου, εν τούτοις, περί πραγμάτων τόσον παλαιών, πρέπει να θεωρήση κανείς ότι ταύτα εξηκριβώθησαν αποχρώντως, επί τη βάσει των πλέον αναμφισβητήτων τεκμηρίων. Και μολονότι οι άνθρωποι, εφόσον μεν διεξάγουν ένα πόλεμον, τον θεωρούν ως τον μέγιστον, ενώ όταν τελειώση θαυμάζουν περισσότερον τους παλαιούς, ο Πελοποννησιακός πόλεμος, διά τον κρίνοντα επί τη βάσει αυτών των γεγονότων, θέλει αποδειχθή ότι υπήρξε μεγαλύτερος από όλους τους προηγουμένους.

- 22 | Και ως προς μεν τους λόγους, τους απαγγελθέντας από διαφόρους, είτε κατά τας παραμονάς του πολέμου, είτε κατά την διάρκειαν αυτού, η ακριβής απομνημόνευσις των λεχθέντων ήτο δύσκολος, ή μάλλον αδύνατος, και εις εμέ, δι' όσους ο ίδιος ήκουσα, και εις τους άλλους, όσοι μου ανεκοίνωσαν αυτούς από τα διάφορα μέρη όπου τους ήκουσαν. Διά τούτο τους έγγραψα όπως ενόμισα, ότι έκαστος των ρητόρων ηδύνατο να ομιλήση προσφορώτερον προς την έκαστοτε περίστασιν, προσηλούμενος συγχρόνως όσον το δυνατόν περισσότερον εις την γενικήν έννοιαν των πραγματικώς λεχθέντων. Τα γεγονότα, εξ άλλου, του πολέμου έκρινα καθήκον μου να γράψω, όχι λαμβάνων τας πληροφορίας μου από τον πρώτον τυχόντα, ούτε όπως τα εφαναταζόμεν, αλλ' αφού υπέβαλα εις ακριβέστατον έλεγchon και εκείνα των οποίων υπήρξα αυτόπτης μάρτυς και όσα έμαθα από άλλους. Αλλ' η εξακρίβωσις των ήτον έργον δύσκολον, διότι οι αυτόπται μάρτυρες των διαφόρων γεγονότων δεν εξέθεταν τα ίδια πράγματα κατά τον ίδιον τρόπον, αλλ' έκαστος αναλόγως της μνήμης του ή της ευνοίας, την οποίαν είχε προς τον ένα η τον άλλον αντίπαλον. Ο αποκλεισμός του μυθώδους από την ιστορίαν μου ίσως την καταστήση ολιγώτερον τερπνήν ως ακρόαμα. Θα μου είναι όμως αρκετόν, εάν το έργον μου κρίνουν ωφέλιμον όσοι θελήσουν να έχουν ακριβή αντίληψιν των γεγονότων, όσα έχουν ήδη λάβει χώραν, και εκείνων τα οποία κατά την ανθρωπίνην φύσιν μέλλουν να συμβούν περίπου όμοια. Διότι την ιστορίαν μου έγγραψα ως θησαυρόν παντοτεινόν και όχι ως έργον προωρισμένον να υποβληθή εις διαγωνισμόν και ν' αναγνωσθή εις επήκοον των πολλών, διά να λησμονηθή μετ' ολίγον.
- 23 | Η σπουδαιότερα πολεμική επιχείρησις των προηγουμένων χρόνων είναι ο Περσικός πόλεμος, και του πολέμου όμως αυτού η έκβασις απεφασίσθη ταχέως με δύο πεζομαχίας και δύο ναυμαχίας. Ενώ ο παρών πόλεμος παρετάθη εις μέγα μήκος και συνωδεύθη από τοιαύτας συμφοράς, ομοίας των οποίων δεν είχε γνωρίσει η Ελλάς εις ίσον διάστημα χρόνου. Ουδέποτε άλλοτε τώντι τόσαι πόλεις εκυριεύθησαν και ηρημώθησαν, άλλαι μέν από βαρβάρους, άλλαι δε από τους ίδίους τους Έλληνας, που επολέμουν οι μεν κατά των δε. Μερικαί μάλιστα από τας πόλεις αυτάς μετά την άλωσίν των και κατοίκους μετέβαλαν. Ουδέποτε εξορία και φόνοι υπήρξαν συχνότεροι, από όσους συνέβησαν είτε ως άμεσος συνέπεια του πολέμου, είτε ως αποτέλεσμα των εμφυλίων σπαραγμών. Και έτσι αι διηγήσεις των παρελθόντων χρόνων, αι οποίαι μας περιήλθαν διά της παραδόσεως, αλλ' εβεβαιούνται σπανίως από γεγονότα, έπαυσαν να είναι απίστευτοι. Διότι και σεισμοί έγιναν μεγάλης εκτάσεως και συγχρόνως εντάσεως ισχυροτάτης, και εκλείψεις ηλίου συχνότεραι από τας μνημονευόμενας εις το παρελθόν, και ξηρασίαι μεγάλαι εις μερικά μέρη, από τας οποίας προεκλήθησαν λιμοί, και τέλος και η λοιμώδης νόσος, η οποία επροξένησε μεγίστην βλάβην και κατέστρεψε

σημαντικόν αριθμόν ανθρώπων. Διότι όλαι αυταί αι συμφοραί ενέσκηψαν συγχρόνως με τον παρόντα πόλεμον, ο οποίος ήρχισεν, αφού οι Αθηναίοι και οι Λακεδαιμόνιοι διέρρηξαν την τριακονταετή ειρήνην, την οποίαν είχαν συνομολογήσει μετά την άλωσιν της Ευβοίας. Και έγγραφα πρώτον τας αίτιας και τας διαφοράς, ένεκα των οποίων διέρρηξαν την ειρήνην, ώστε να μη ευρεθή κανείς εις το μέλλον εις την ανάγκην να εξετάση, διά ποίον λόγον οι Έλληνες περιεπλέχθησαν εις τόσον μεγάλον πόλεμον. Η αληθεστάτη, πραγματικώς, αλλ' ανομολόγητος αιτία υπήρξε, νομίζω, η αυξανομένη δύναμις των Αθηνών, η οποία επτόησε τους Λακεδαιμονίους και τους εξώθησεν εις πόλεμον. Οι λόγοι όμως, τους οποίους τα δύο μέρη επρόβαλαν δημοσία διά την διάρρηξιν της ειρήνης και την έκρηξιν του πολέμου, είναι οι εξής:

- 24 | Εις τα δεξιά του εισπλέοντος την Αδριατικήν θάλασσαν, ευρίσκεται η πόλις Επίδαμνος, με την οποίαν γειτονεύουν οι Ταυλάντιοι βάρβαροι, έθνος Ιλλυρικόν. Την πόλιν απώκισαν μεν οι Κερκυραίοι, αλλ' ιδρυτής υπήρξεν ο Κορίνθιος Φάλιος, υιός του Ερατοκλείδου, απόγονος του Ηρακλέους, μετακληθείς από την μητρόπολιν, κατά το γνωστόν παλαιόν έθιμον. Εις τον εποικισμόν έλαβαν μέρος και Κορίνθιοι και άλλοι Δωριείς. Με την πάροδον του χρόνου η Επίδαμνος έγινε σημαντική και πολυάνθρωπος. Αλλ' επισυνέβησαν εμφύλιοι σπαραγμοί, διαρκέσαντες, ως λέγεται, πολλά έτη, και συνεπεία πολέμου με τους γείτονας βαρβάρους, οι Επιδάμνιοι εξέπεσαν και εστερήθησαν το μεγαλύτερον μέρος της δυνάμεώς των. Ολίγον τέλος προ του παρόντος πολέμου, ο λαός εξεδίωξε τους ολιγαρχικούς, οι οποίοι, ενωθέντες με τους βαρβάρους, ελήστευαν τους κατοίκους της Επιδάμνου και κατά γην και κατά θάλασσαν. Οι τελευταίοι, εξ άλλου, ευρισκόμενοι εις στενόχωρον θέσιν, απέστειλαν πρέσβεις εις την Κέρκυραν ως την μητρόπολιν των, παρακαλούντες να μη προσβλέπουν με αδιαφορίαν την καταστροφήν των, αλλά να τους συνδιαλλάξουν με τους εξορίστους και να θέσουν τέρμα εις τον πόλεμον των βαρβάρων. Την παράκλησιν αυτήν υπέβαλαν οι πρέσβεις των, αφού εκάθισαν ως ικέται εις τον ναόν της Ήρας. Οι Κερκυραίοι, εν τούτοις, δεν εισήκουσαν την ικεσίαν, και οι πρέσβεις ανεχώρησαν άπρακτοι.
- 25 | Οι Επιδάμνιοι, εννοήσαντες ότι ουδεμίαν βοήθειαν έπρεπε ν' αναμένουν από την Κέρκυραν, δεν εγνώριζαν πώς ν' αντιμετωπίσουν την περίστασιν, και αποστείλαντες εις τους Δελφούς, ηρώτησαν τον θεόν, εάν έπρεπε να παραδώσουν την πόλιν εις τους Κορινθίους ως οργανωτάς της αποικίας και προσπαθήσουν να επιτύχουν καμμίαν βοήθειαν από αυτούς. Ο θεός απήντησε παραγγέλλων να την παραδώσουν εις τους Κορινθίους και τεθούν υπό την ηγεσίαν των. Συνεπεία τούτου, οι Επιδάμνιοι ήλθαν εις την Κόρινθον, όπου, ανακοινώσαντες την απάντησιν του μαντείου και υπενθυμίσαντες συγχρόνως, ότι ο αρχικός ιδρυτής της πόλεως των ήτο Κορίνθιος, παρέδωκαν εις αυτούς την αποικίαν και παρεκάλουν να έλθουν εις βοήθειάν των και να μη προ-

σβλέπουν με αδιαφορίαν την καταστροφήν των. Οι Κορίνθιοι υπεσχέθησαν να βοηθήσουν, εν μέρει μεν χάριν προστασίας των δικαιωμάτων των, διότι εθεώρουν ότι η αποικία ήτο ιδική των εξ ίσου όσον και των Κερκυραίων, εν μέρει δε διότι εμίσουν τους Κερκυραίους, καθόσον ούτοι, μολοντί άποικοι της Κορίνθου, εφέροντο ανευλαβώς προς την μητρόπολιν. Τώντι, ούτε κατά τας κοινάς πανηγύρεις απέδιδαν εις αυτήν τας νενομισμένας τιμάς και πρωτοκαθεδρίας, ούτε κατά τας θυσίας ανεγνώριζαν εις τους Κορινθίους το δικαίωμα να λαμβάνουν πρώτοι τας καταρχάς, ως πράττουν αι λοιπαί αποικίαι. Εσυμπεριφέροντο τουναντίον περιφρονητικώς προς αυτούς, διότι κατ' εκείνον τον χρόνον, υπό έποψιν μεν της δυνάμεως, την οποίαν δίδει ο πλούτος, ήσαν ίσοι προς τους πλουσιωτέρους Έλληνας, υπό έποψιν δε πολεμικής παρασκευής δυνατώτεροι, ενώ κατά την ναυτικήν δύναμιν εκαυχώντο ενίστε ότι υπερέχουν και κατά πολύ, λόγω του ότι οι Φαίακες, οι οποίοι ήσαν ονομαστοί διά την ναυτικήν των εμπειρίαν, είχαν κατοικήσει την Κέρκυραν πριν από αυτούς. Διά τον λόγον τούτον, πράγματι, εξηκολούθουν αναπτύσσοντες το ναυτικόν των και ήσαν πραγματικώς ισχυρότατοι, διότι κατά την έναρξιν του πολέμου είχαν εκατόν είκοσι τριήρεις.

26 | Έχοντες λοιπόν όλας αυτάς τας αφορμάς παραπόνων, οι Κορίνθιοι έδωσαν ευχαρίστως την ζητηθείσαν βοήθειαν εις την Επίδαμνον, προσκαλέσαντες καθένα που ήθελε να μεταβή εκεί ως άποικος και αποστείλαντες φρουράν, αποτελουμένην από Αμπρακιώτας, Λευκαδίους και Κορινθίους. Η μετάβασις αυτών έγινε διά ξηράς μέχρι της Απολλωνίας, η οποία ήτον αποικία των Κορινθίων, εκ φόβου μήπως οι Κερκυραίοι τους εμποδίσουν μεταβαίνοντας διά θαλάσσης. Οι Κερκυραίοι, εξ άλλου, ως έμαθαν ότι οι άποικοι και η φρουρά είχαν φθάσει εις την Επίδαμνον και ότι η αποικία των είχε παραδοθή εις τους Κορινθίους, εξωργίσθησαν εις άκρον. Αποπλεύσαντες δε άμέσως με είκοσι πέντε πολεμικά πλοία και βραδύτερον με μεγαλητέραν μοίραν στόλου, απήτησαν απειλητικώς από τους Επιδαμνίους ν' αποπέμψουν την φρουράν και τους αποίκους που έστειλαν οι Κορίνθιοι και να δεχθούν όπισω τους εξορίστους. Διότι οι τελευταίοι είχαν έλθει εις την Κέρκυραν, και υπενθυμίζοντες τους τάφους των κοινών προγόνων και την κοινήν καταγωγήν, την οποίαν επεκαλούντο, παρεκάλουν τους Κερκυραίους να τους αποκαταστήσουν εις τας εστίας των. Αλλ' επειδή οι Επιδαμνιοι με καμμίαν από τας απαιτήσεις αυτάς δεν συνεμορφώθησαν, οι Κερκυραίοι, παραλαβόντες και τους Ιλλυριούς ως συμμάχους, και ακολουθούμενοι από τους εξορίστους, διά να τους αποκαταστήσουν εις τας εστίας των, εξεστράτευσαν εναντίον των με σαράντα πλοία. Στρατοπεδεύσαντες δε προ της πόλεως, εδημοσίευσαν προκήρυξιν, ότι οι ξένοι και όσοι από τους Επιδαμνίους θέλουν, ημπορούν να απέλθουν χωρίς να πάθουν τίποτε, ειδεμή θα τους μεταχειρισθούν ως εχθρούς. Αλλ' επειδή η ταχθείσα προθεσμία παρήλθεν άπρακτος, οι

Κερκυραίοι ἤρχισαν την πολιορκίαν της πόλεως, η οποία είναι κτισμένη επάνω εις ισθμόν.

- 27 | Οι Κορίνθιοι, εξ ἄλλου, ἄμα ως ἔμαθαν την πολιορκίαν ἀπὸ ἀγγελιαφόρους, σταλέντας ἀπὸ την Επίδαμνον, ἤρχισαν να ετοιμάζονται ὅπως ἐκστρατεύσουν, και συγχρόνως ἐπροκλήρουν ἀποικίαν διὰ την Επίδαμνον, λέγοντες ὅτι οὐ νέοι ἀποικοὶ θα εἶχαν τα ἴδια ἐντελῶς δικαίωματα με τοὺς παλαιούς, ὅσοι ὅμως ἤθελαν να λάβουν μέρος εις την ἀποικίαν, ἀλλὰ να μὴ ἀναχωρήσουν ἀμέσως, ἤμπορούσαν να μείνουν, καταβάλλοντες πενήντα Κορινθιακὰς δραχμὰς ἕκαστος. Καὶ οὐ ἀμέσως ἀπερχόμενοι ἦσαν πολλοί, καθὼς και οὐ καταβάλλοντες το χρῆμα. Παρεκάλεσαν, εξ ἄλλου, και τοὺς Μεγαρεῖς να τοὺς συνοδεύσουν δι' ἰδίου στόλου, μήπως τυχόν ἐμποδισθῶν ἀπὸ τοὺς Κερκυραίους κατὰ τον πλουν. Καὶ οὐ Μεγαρεῖς ἠτοιμάζοντο να συμπλεύσουν με οκτὼ πλοῖα και οὐ Παλεῖς της Κεφαλληνίας με τέσσερα. Ἐζήτησαν ἐπίσης την συνδρομὴν ἄλλων, ἐκ των οποίων οὐ Ἐπιδαύριοι διέθεσαν πέντε πλοῖα, οὐ Ἐρμιονεῖς ἓν, οὐ Τροιζήνιοι δύο, οὐ Λευκάδιοι δέκα, και οὐ Ἀμπρακιώται οκτὼ. Ἀπὸ τοὺς Θηβαίους και τοὺς Φλειασίους ἐζήτησαν χρηματικὴν ἐπικουρίαν, και ἀπὸ τοὺς Ἡλείους, ἐκτὸς χρηματικῆς ἐπικουρίας, και κενὰ πλοῖα. Οὐ ἴδιοι, εξ ἄλλου, οὐ Κορίνθιοι παρεσκεύαζαν τριάντα πλοῖα και τρισεχιλίους σπλίτας.
- 28 | Ὅταν οὐ Κερκυραίοι ἔμαθαν τας ετοιμασίας αὐτάς, παρέλαβαν πρέσβεις των Λακεδαιμονίων και Σικωνίων, και ἐλθόντες με αὐτοὺς εις την Κόρινθον, ἀπήτουν ἀπὸ αὐτοὺς, καθὸ ξένους πρὸς την Επίδαμνον, ν' ἀνακαλέσουν την φρουράν και τοὺς ἀποίκους που εὐρίσκοντο ἤδη ἐντὸς της πόλεως. Ἐάν ὅμως διεκδικοῦν αὐτοὶ δικαίωματα ἐπὶ της Ἐπιδάμνου, ἐδήλωναν, ὅτι δέχονται να υποβάλουν την διαφορὰν των εις την διαιτησίαν οὐωνδῆποτε πόλεων της Πελοποννήσου, τας οποίας θα ὠρίζαν και οὐ δύο ἐκ συμφώνου, και να κρατήσῃ οριστικῶς την ἀποικίαν ἐκεῖνος, εις τον οποίον θα ἐπεδικάζετο. Ἐδήλωναν ἀκόμη, ὅτι δέχονται να υποβληθῆ ἡ διαφορὰ των εις το μαντεῖον των Δελφῶν. Ἀλλ' ἐξώρριζαν αὐτοὺς να μὴ ὠθήσουν τα πράγματα μέχρι πολέμου, εἰδεμὴ και αὐτοί, ἔλεγαν, ἐξωθούμενοι ἀπὸ τοὺς Κορινθίους, θ' ἀναγκασθῶν μάλλον να συνάψουν νέας φιλίας ἀντὶ των σημερινῶν χάριν της ἰδίας των ἀμύνης. Οὐ Κορίνθιοι ἀπήντησαν, ὅτι δέχονται να ἐξετάσουν την πρότασίν των, ἐάν οὐ Κερκυραίοι ἀποσύρουν ἀπὸ την Επίδαμνον και τον στόλον των και τοὺς βαρβάρους. Πρὶν ὅμως γίνῃ τούτο, δὲν εἶναι ορθόν να διεξάγουν αὐτοὶ δικαστικὸν ἀγῶνα, ἐνῶ οὐ Ἐπιδάμνιοι πολιορκοῦνται. Οὐ Κερκυραίοι, ἐν τούτοις, ἀνταπήντησαν, ὅτι δέχονται την ἀντιπρότασιν των Κορινθίων, ἐάν και αὐτοὶ ἀποσύρουν την φρουράν και τοὺς ἀποίκους των που εὐρίσκοντο ἤδη ἐντὸς της Ἐπιδάμνου. Ἀλλ' ὅτι δέχονται ἐπίσης να συνομολογηθῆ ἀναχωρῆ, ἐπὶ τη βάσει της τηρήσεως του καθεστώτος, μέχρις ἐκδόσεως της διαιτητικῆς ἀποφάσεως.

29 | Οι Κορίνθιοι, εν τούτοις, καμμίαν από τας προτάσεις αυτάς δεν ήθελαν να δεχθούν, αλλ' ευθύς ως ητοιμάσθησαν τα πληρώματα του στόλου και προσήλθαν οι σύμμαχοι, προαπέστειλαν κήρυκα, διά να κηρύξη τον πόλεμον κατά των Κερκυραίων, μεθ' ό απέπλευσαν διευθυνόμενοι προς την Επίδαμνον, με στόλον αποτελούμενον από εβδομήντα πέντε πλοία και δύο χιλιάδας οπλίτας, διά ν' αρχίσουν τας εχθροπραξίας κατά των Κερκυραίων. Αρχηγοί του μεν στόλου ήσαν ο Αριστεύς, υιός του Πελλίχου, ο Καλλικράτης, υιός του Καλλίου, και ο Τιμάνωρ, υιός του Τιμάνθους, του δε πεζικού ο Αρχέτιμος, υιός του Ευρυτίμου, και ο Ισαρχίδας, υιός του Ισάρχου. Όταν έφθασαν εις το Άκτιον, κείμενον εις την περιφέρειαν του Ανακτορίου, κατά την είσοδον του Αμπρακικού κόλπου, όπου εγείρεται ο περιώνυμος ναός του Απόλλωνος, οι Κερκυραίοι απέστειλαν δι' ελαφρού σκάφους κήρυκα, όπως απαγορεύση εις αυτούς να πλεύσουν εναντίον των, και συγχρόνως ήρχισαν επιβιβάζοντες τα πληρώματα, αφού προηγουμένως εδυνάμωσαν διά νέων ζυγών τα παλαιά πλοία, όπως τα καταστήσουν πλεύσιμα, και ενήργησαν τας αναγκαίας επί των λοιπών επισκευάς. Και επειδή και ο κήρυξ επιστρέψας δεν έφερε καμμίαν απάντησιν ειρηνικήν εκ μέρους των Κορινθίων, και τα πλοία του στόλου, ογδοήντα τον αριθμόν, είχαν συμπληρώσει τα πληρώματά των (διότι σαράντα άλλα επολιόρκουν την Επίδαμνον), εξέπλευσαν προς συνάντησιν του εχθρού και ταχθέντες εις τάξιν μάχης εναυμάχησαν, και νικήσαντες κατά κράτος, κατέστρεψαν δέκα πέντε πλοία των Κορινθίων. Την ιδίαν ημέραν συνέπεσε και οι πολιορκούντες την Επίδαμνον Κερκυραίοι ν' αναγκάσουν αυτήν εις παράδοσιν, υπό τον όρον, ότι οι μεν νέοι άποικοι θα πωληθούν ως δούλοι, οι δε Κορίνθιοι θα κρατηθούν εις τας φυλακάς μέχρις ότου αποφασισθή η περαιτέρω τύχη των.

30 | Μετά την ναυμαχίαν, οι Κερκυραίοι έστησαν τρόπαιον εις την Λευκίμνην, ακρωτήριο της Κερκύρας, και τους μεν άλλους αιχμαλώτους εφόνευσαν, τους Κορινθίους όμως εκράτησαν φυλακισμένους. Όταν οι Κορίνθιοι και οι σύμμαχοί των ανεχώρησαν μετά την ήτταν των, επιστρέφοντες με τα πλοία των εις τα ίδια, οι Κερκυραίοι έμειναν του λοιπού κύριοι όλου του Ιονίου πελάγους, και πλεύσαντες εις την Λευκάδα, αποικίαν των Κορινθίων, εδενδροτόμησαν μέρος της γης, εμπρήσαντες και την Κυλλήνην, επίγειον των Ηλείων, διότι είχε χορηγήσει πλοία και χρήματα εις τους Κορινθίους. Και το μεγαλύτερον άλλωστε διάστημα του θέρους αυτού μετά την ναυμαχίαν εκυριάρχουν της θαλάσσης εκείνης, και ενεργούντες επιδρομάς διά του στόλου, ελαφυραγώγουν τους συμμάχους των Κορινθίων, μέχρις ότου, ότε ήδη το θέρος είχε προχωρήσει πολύ, οι Κορίνθιοι, βλέποντες, ότι οι σύμμαχοί των υπέφεραν, έστειλαν στόλον και στρατόν και εστρατοπέδευσαν εις το Άκτιον και περί το Χειμέριον της Θεσπρωτίδος, προς προστασίαν και της Λευκάδος και των άλλων πόλεων όσαι ήσαν φιλικαί προς αυτούς. Ο στόλος αντιθέτως

και ο στρατός των Κερκυραίων εστρατοπέδευσαν εις την Λευκίμνην. Κανείς όμως από τους δύο δεν προέβαινεν εις επίθεσιν κατά του άλλου, αλλ' αφού έμειναν αντιμέτωποι, κατά την υπολειπομένην διάρκειαν του θέρους, επέστρεψαν εις τα ίδια και οι μεν και οι δε, όταν ήδη είχεν επέλθει ο χειμών.

31 | Επί δύο ολόκληρα έτη μετά την ναυμαχίαν, οι Κορινθιοι, εξηρηθισμένοι από την πορείαν του πολέμου προς τους Κερκυραίους, εναυπήγουν πλοία, παρασκευάζοντες ισχυρότατον στόλον, και εναυτολόγουν από την ιδίαν Πελοπόννησον και από την άλλην Ελλάδα ερέτας, τους οποίους προσείλκυαν διά του μισθού. Οι Κερκυραίοι, εξ άλλου, μανθάνοντες τας προετοιμασίας αυτάς, εφοβήθησαν, και επειδή δεν ήσαν σύμμαχοι με κανέν από τα Ελληνικά κράτη, και δεν είχαν καταταχθή εις την ομοσπονδίαν ούτε των Αθηναίων, ούτε των Λακεδαιμονίων, απεφάσισαν να υπάγουν προς τους Αθηναίους, διά να επιδιώξουν να γίνουν σύμμαχοί των και επιτύχουν, αν ημπορέσουν, επικουρίαν από αυτούς. Αλλά και οι Κορινθιοι, όταν έμαθαν το πράγμα, απέστειλαν και αυτοί πρέσβεις εις τας Αθήνας, εκ φόβου μήπως η προσθήκη του Αθηναϊκού ναυτικού εις το Κερκυραϊκόν εμποδίση αυτούς να τερματίσουν ικανοποιητικώς τον πόλεμον. Συγκληθείσης εκτάκτου συνελεύσεως του λαού, εξέθεσαν ενώπιον αυτής ο εις μετά τον άλλον τ' αντίθετα επιχειρήματά των. Και οι μεν Κερκυραίοι ωμίλησαν ως εξής περίπου:

32 | «Άνδρες Αθηναίοι, όσοι, όπως ημείς τώρα, προσέρχονται διά να ζητήσουν την βοήθειαν των άλλων, προς τους οποίους ούτε διά προηγουμένης συμμαχίας συνδέονται, ούτε σημαντικής υπηρεσίας ποτέ επρόσφεραν, ορθόν είναι κατά πρώτον λόγον να τους πείσουν, εάν ημπορούν, ότι η παροχή της ζητουμένης συνδρομής είναι συμφέρουσα δι' αυτούς, ή τουλάχιστον ότι δεν είναι επιζημία, και δεύτερον ότι η ευγνωμοσύνη των θα είναι διαρκής. Εάν δε ούτε το έν, ούτε το άλλο αποδείξουν, πρέπει να μην οργίζονται, εάν αποτύχουν. Οι Κερκυραίοι ως εκ τούτου μας απέστειλαν, διότι πιστεύουν, ότι, ζητούντες την συμμαχίαν σας, είναι συγχρόνως εις θέσιν να σας δώσουν εγγυήσεις ως προς τα δύο αυτά σημεία. Συμβαίνει, εν τούτοις, η μέχρι τούδε πολιτική μας να είναι και ασυμβίβαστος με την αίτησιν που σας υποβάλλομεν σήμερα και ασύμφορος συγχρόνως δι' ημάς υπό τας παρούσας περιστάσεις. Διότι, ενώ κανενός ποτέ δεν ηθελήσαμεν εις το παρελθόν να γίνωμεν σύμμαχοι, ερχόμεθα σήμερα να ζητήσωμεν την συμμαχίαν άλλων, και συγχρόνως, ένεκα της πολιτικής μας αυτής, ανελάβαμεν μεμονωμένοι τον παρόντα πόλεμον προς τους Κορινθίους. Και δι' αυτό, ό,τι πριν εθεωρείτο σύνεσις εκ μέρους μας, το να μη περιπλεκώμεθα δηλαδή εις ξένας συμμαχίας και εκτιθέμεθα ούτως εις κινδύνους, οι οποίοι είναι συνέπεια της πολιτικής άλλων, κατήντησεν ήδη φανερά ασυνεσία και πηγή αδυναμίας. Είναι αληθές, ότι κατά την ναυμαχίαν, η οποία έλαβε χώραν, απεκρούσαμεν τους Κορινθίους μόνοι, χωρίς την βοήθειαν άλλων. Τώρα όμως που είναι έτοιμοι

να μας επιτεθούν με ακόμη μεγαλύτερας στρατιωτικές δυνάμεις, τας οποίας έχουν συγκεντρώσει από την Πελοπόννησον και την άλλην Ελλάδα, βλέπομεν, ότι είμεθα ανίσχυροι ν' αντισταθώμεν επιτυχώς με μόνας τας ιδικάς μας δυνάμεις, και ότι εξ άλλου θα κινδυνεύσωμεν τον έσχατον κίνδυνον, εάν περιέλθωμεν υπό την εξουσίαν των. Ευρισκόμεθα επομένως εις την ανάγκην να ζητήσωμεν βοήθειαν και από σας και από κάθε άλλον, και πρέπει να θεωρηθώμεν άξιοι συγγνώμης, εάν, όχι από χαμέρπειαν, αλλά μάλλον διότι αναγνωρίζομεν την πλάνην μας, ενεργούμεν αδιστακτως, κατά τρόπον αντίθετον προς την προηγουμένην πολιτικήν της απομονώσεως.

33 | »Η αποδοχή της αιτήσεώς μας κατά την στιγμήν αυτήν είναι δι' εσάς ευκαιρία, όπως πολλαπλήν πορισθήτε ωφέλειαν. Πρώτον, διότι θα παράσχετε την συνδρομήν σας εις αδικουμένους και όχι εις αδικούντας, έπειτα δε, διότι παρέχοντες την συμμαχίαν σας προς ανθρώπους, των οποίων τα ζωτικά συμφέροντα ευρίσκονται εις κίνδυνον, θ' αποταμιεύσετε εις τας καρδιάς μας, με όλην την δυνατήν ασφάλειαν, θησαυρόν αιωνίας ευγνωμοσύνης, και τέλος, διότι έχομεν στόλον μεγαλύτερον από κάθε άλλον, εκτός του ιδικού σας. Και σκεφθήτε πόσον σπανία είναι η ευτυχία αυτή, η οποία προς μεγάλην λύπην των εχθρών σας ασφαλίξει εις σας τούτο, ότι η δύναμις εκείνη, την συμμαχίαν της οποίας θα εκρίνατε αξίαν πολλών χρημάτων και μεγάλης ευγνωμοσύνης, προσέρχεται σήμεραν απρόσκλητος, προσφερομένη χωρίς κινδύνους και δαπάνας ιδικάς σας, ασφαλίζουσα συγχρόνως την εκτίμησιν των πολλών διά την γενναιοφροσύνην σας, την ευγνωμοσύνην εκείνων, τους οποίους θα βοηθήσετε, και την αύξησιν της ιδικής σας δυνάμεως. Εις πολύ ολίγους, τώντι, ανθρώπους έτυχε να προσφερθούν καθ' όλον το παρελθόν τόσα πολλά πλεονεκτήματα συγχρόνως. Ολίγοι, εξ άλλου, έχοντες ανάγκην συμμαχίας, προσέρχονται προσφέροντες εις εκείνους, από τους οποίους την ζητούν, ασφάλειαν και τιμήν ίσην προς εκείνην, την οποίαν πρόκειται να λάβουν από αυτούς οι ίδιοι. Αλλ' εάν κανείς από σας νομίζη, ότι ο πόλεμος, που θα μας δώση την ευκαιρίαν να φανώμεν χρήσιμοι, δεν θα γίνη, πλανάται, και δεν αντιλαμβάνεται ότι οι Λακεδαιμόνιοι επιθυμούν τον πόλεμον, διότι φοβούνται την αύξησιν της δυνάμεώς σας, και ότι οι Κορίνθιοι, οι οποίοι είναι εχθροί σας, όχι μόνον ασκούν μεγάλην επιρροήν επ' αυτών, αλλά και προπαρασκευάζουν την εναντίον σας επίθεσιν, ζητούντες να καταβάλουν ημάς προηγουμένως. Διότι δεν θέλουν, ωθούμενοι από το κοινόν ημών μίσος εναντίον των, να τους αντιμετωπίσωμεν ηνωμένοι, μήτε να τρέξουν τον κίνδυνον, πριν ημείς ενωθώμεν, να αποτύχουν εις τον διπλούν αυτών σκοπόν, να βλάψουν δηλαδή ημάς, να ενισχυθούν δε οι ίδιοι. Καθήκον αντιθέτως έχομεν να λάβωμεν την πρωτοβουλίαν, ημείς μεν προσφέροντες, σεις δε δεχόμενοι την συμμαχίαν, και να τους προλάβωμεν μάλλον εις τα σχέδια των παρά να ματαιώσωμεν αυτά εκ των υστέρων.

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, την απόπειρα δολοφονίας του και την ήττα του στις εκλογές, αυτοεξόριστος στο Παρίσι, ο Ελευθέριος Βενιζέλος αποφάσισε να ασχοληθεί με τη μετάφραση του Θουκυδίδη. [...] Η μετάφρασή του έγινε χωρίς το σύμπλεγμα του ειδικού φιλολόγου ο οποίος, από τον φόβο μην του διαφύγει κάποιος ρηματικός τύπος του πρωτοτύπου, αδιαφορεί για το αν θα στριμώξει τον αναγνώστη σε κάποια άκομψη διατύπωση που θα διακόψει τη ροή της σκέψης του, άρα για το δικαίωμα στην απόλαυση που σου προσφέρει ένας από τους μεγαλύτερους συγγραφείς του πολιτισμού μας.

Απέδωσε τα ελληνικά του Θουκυδίδη στα δικά του ελληνικά. Στη γλώσσα που μιλούσε και με την οποία σκεφτόταν. Σήμερα αυτήν τη γλώσσα εμείς την αποκαλούμε «απλή καθαρεύουσα». Ο Θουκυδίδης του Βενιζέλου είναι η απόδειξη, μία από τις αποδείξεις, που αναιρούν τα επιχειρήματα του γλωσσικού μανικαϊσμού μας. Αυτός καταδίκασε την καθαρεύουσα ως γλώσσα τεχνητή. Η εκπαίδευσή μας την έχει εξορίσει παραγνωρίζοντας ότι σημαντικά έργα της λογοτεχνίας μας, άρα ένα σημαντικό κεφάλαιο του δικού μας πολιτισμού, έχουν γραφτεί στην καθαρεύουσα. Κι όταν μια γλώσσα μπορεί να δημιουργήσει λογοτεχνία, μόνο τεχνητή δεν είναι. Η απόδοση του Θουκυδίδη από τον Ελευθέριο Βενιζέλο είναι ένα από τα λογοτεχνικά μνημεία της σύγχρονης Ελλάδας.

Από το εισαγωγικό σημείωμα του Τάκη Θεοδωρόπουλου

Η πολιτική ιστορία του Θουκυδίδη είναι σίγουρα ελληνική εφεύρεση. Πρόκειται για την αναζήτηση της ισχύος στις σχέσεις των κοινωνιών, αλλά ειδικότερα στην πόλη-κράτος, μια ιδεώδη κοιτίδα για την ανάπτυξη του πολιτισμού. Η αφοσίωση στο πνεύμα της πόλης προϋποθέτει μια πίστη του πολίτη, πίστη σχετική με τη χριστιανική πίστη στην αθανασία της ψυχής. Χωρίς την αφοσίωση αυτή, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης δεν θα μπορούσαν να αφιερώσουν κάποια από τα σημαντικότερα έργα τους στο καλό της πολιτείας.

Από το εισαγωγικό σημείωμα του Θάνου Μ. Βερέμη

